

Misschien was Ivanhoe wel de wegbereider van onze Zwarte Piet

Henk van Benthem is musicus en auteur van *Sint-Nicolaasliederen* (2009).

Herkomst Zwarte Piet

Herkomst en status van Zwarte Piet hebben nooit vastgelegd. Mogelijk is hij geënt op de Saraceense knecht van de Tempelridder van Walter Scott.

naar 'Spanje' als een nieuwe naam voor een dan nog niet concrete, mysterieuze plaats. Jan Schenkman maakt een eind aan deze onduidelijkheid: hij bevestigt de associatie met het Iberische schiereiland met zijn 'Zie ginds komt de stoomboot / uit Spanje.'

Hoe komt Schenkman aan zijn knecht? Daarover is veel gespeculeerd. In 1824 verscheen het boek *Ivanhoe of de terugkomst van de kruisridders* van de Schotse auteur Walter Scott in een vertaling van W. L. H. Köster Henke.

Een tweede druk volgt in 1833, Jan Schenkman is dan 27 jaar oud. Daarin komt een Tempelridder terug uit Palestina met in zijn gevolg twee zwarte

Het sinterklaasfeest verandert. De rol van Zwarte Piet staat al enige tijd ter discussie. Niet dat Sinterklaas het werk niet in zijn eentje afkan, maar zonder knecht zal hij wegwijnen en vereenzamen als een Santa Claus met een arrenslee en hertengeweien. Zwarte Piet heeft wat weg van een Afrikaanse slaaf. In onze moderne wereld kunnen we dat eigenlijk niet meer tolereren.

Maar is die Zwarte Piet van origine wel een Afrikaanse slaaf? Ondanks de vele publicaties over dit onderwerp moeten we nog altijd gissen naar zijn oorsprong. In kinderboeken van honderd jaar geleden wordt er lustig op los gefantaseerd, in het ene lijkt hij uit Indië te komen, in het andere uit Rome, Ethiopië of Mexico. Speurtochten in de folklore langs boemannen, kinderschrikken, Ruprechten, pères Fouettard en Friese klazen leveren nauwelijks inzicht op in de oorsprong van onze Zwarte Piet. Ook het Moortje uit de 16de en 17de eeuw en negerbedienden van de gegoede burgerij bieden geen toegang tot dit geheim.

Beginnen bij de bron. Meester Jan Schenkman uit Amsterdam brengt op 2 december 1850 samen met zijn uitgever G. Theod. Bom uit de Kalverstraat een boekje uit getiteld: *Sint Nikolaas en zijn knecht*, 16 gedichten, steeds op dezelfde melodie te zingen, met 16 bijbehorende illustraties.

Saraceense knechten. Scott: 'Hun oriëntaalse kledij van zijde en vol borduurwerk en hun zilveren halsbanden en ringen om hun blote armen en benen verwijzen naar de rijkdom en status van hun meester'. Later, als deze knechten moeten assisteren bij het martelen van een bankier 'trekken ze hun prachtige kleren uit en dragen ze wambuizen en broeken van grof linnen, de mouwen opgestroopt tot boven de ellebogen.' Er zijn treffende parallellen: ook Schenkman denkt aanzien en macht van zijn Sint-Nicolaas te versterken met het opvoeren van een oriëntaalse knecht. Hij beeldt deze jongen niet uit in

Sint-Nicolaas liftte mee met het oriëntalisme

pronktenue maar in werkkledij. Oriëntalisme is in de mode. *Duizend en één Nacht* werd geschreven in Parijs ook aan het begin van de 19de eeuw, Mozarts 'Ontvoering uit de harem'-opera stamt uit 1782.

Dat Sinterklaas op een schimmel rijdt, is van later datum. Het paard dat Schenkman aan Sint-Nicolaas meegaf, werd eveneens door Scott beschreven: 'De paarden waren van Saraceense origine en dus van Arabische afkomst. Hun fijne, slanke lede-

Daarin introduceert hij een zwarte knecht. En niet alleen dat, Schenkman hermodelleert ook Sinterklaas. Ten dele humoristisch, een plaatje met een gedicht, maar ook commercieel en modegevoelig: Sinterklaas doet bijvoorbeeld zelf inkopen, een oriëntaalse jongen is zijn dienaar.

De eigenlijke herkomst van Sinterklaas was ook voor Schenkman volstrekt onduidelijk. Hij kon er vrijelijk over fantaseren. In het laatste van de 16 gedichtjes getiteld 'St. Nikolaas vertrekt' bezingt en illustreert hij zelfs 'S. Nicolai Hemelvaart'. In ons blasfemiegevoelige Nederland viel dat kennelijk niet in goede aarde, want vijf jaar later, in de tweede druk, vertrekt Sint-Nicolaas met de trein.

Waar naartoe? Een oud volkslied zegt 'Sinter Klaos, goot heilig man, ... Gank oet riejje, nao die Pikkardiën'. Komt hij uit Picardië, uit Cocanje (lul-lekkerland), of uit het Nabije Oosten? Op een volksprent van uitgever Kannevet, uit de 19de eeuw, draagt Sinterklaas een helm met een Byzantijs kruis, een Tempelierskruis. De predikanten De Génestet en Van Schaick verwijzen eind jaren veertig van de 19de eeuw in hun sinterklaasteksten

maten, kleine fetlocks, dunne manen en gemakkelijke en veerkrachtige manier van bewegen vormden een groot contrast met de zwaargebouwde raspaarden die in Vlaanderen werden gefokt.'

Ivanhoe was immens populair. Dat blijkt uit vele vertalingen en bewerkingen, uit toneelstukken die werden opgevoerd met Ivanhoe-taferelen, uit Ivanhoe-avondjes die georganiseerd werden waarbij de vrouwen als Lady Rowena of Rebecca verkleed gingen en de mannen als Bois-Guilbert, als Cedric of als Ivanhoe zelf. Men zong Schuberts romance uit *Ivanhoe*, opus 86. Het lijkt er op dat Schenkman zijn zwarte knecht creëert naar voorbeeld van Scotts Saraceense bedienden, even exotisch en even betrouwbaar.

Helaas verandert dit beeld van de zwarte knecht al in de tweede editie van *Sint Nikolaas en zijn knecht*. Het wordt meer een jong ventje, lijkende op een neger slaaf, verhandelbaar aan de overkant van de oceaan, gekleed in een pagepakje (pofbroek en maillot), oorringetje en met dikke lippen. Schenkman sterft in 1863, het jaar waarin in Nederland de slavernij wordt afgeschaft.